

بنیان‌های نظری و عملی موسیقی فیلم

| با رویکرد سینمای کشورهای اسلامی |

نویسندگان:

| محمدرضا آزاده‌فر | صادق رشیدی | حمیدرضا رضایی |

چاپ و تصانیف: کارگاه گرافیک فرگاهی

چاپ اول: ۱۳۹۲

شمارگان: ۲۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۶۵ - ۵۳۴ - ۱۷۵ - ۶۰۰ - ۹۷۸

قیمت: ۷۹۰ تومان

سرشناسه: آزادفهرست حمیدرضا، ۱۳۴۸ -

عنوان و نام پدیدآور: بنیان‌های نظری و عملی موسیقی

فیلم با رویکرد سینمایی / بنیان‌های اسلامی / نویسندگان

محمد رضا آزادفهرست، صادق رشیدی، حمیدرضا رضایی؛

اثر برای پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.

مشخصات نشر: تهران: انتشارات سوره مهر، ۱۳۹۱.

مشخصات ظاهری: ۱۷۶ ص.؛ مصور؛ بخش: علمی، جدول.

نمودار.

ISBN: 978-600-175-530-9

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: ص.ع. به انگلیسی: Mohammad R. Azadeh-

far Sadeq Rashidi, Hamid R. Rezaei. Theoretical

and practical bases of film music: an essay on

film music in the world of Islam.

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: موسیقی فیلم

موضوع: موسیقی فیلم -- کشورهای اسلامی

شناسه افزوده: رشیدی، صادق، ۱۳۵۹ -

شناسه افزوده: رضایی، حمیدرضا، ۱۳۴۴ -

شناسه افزوده: پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی

رده بندی کنگره: ۱۳۹۱ پ.۹/۴ م۱۵۳۷

رده بندی دیویی: ۷۸۱/۵۴۲

شماره کتابشناسی ملی: ۳۰۷۲۳۹۷

وضعیت: در دسترس، در دسترس، در دسترس، در دسترس

وضعیت: در دسترس، در دسترس، در دسترس، در دسترس

وضعیت: در دسترس، در دسترس، در دسترس، در دسترس

وضعیت: در دسترس، در دسترس، در دسترس، در دسترس

وضعیت: در دسترس، در دسترس، در دسترس، در دسترس

فهرست

مقاله

۱۵	فصلی یکم: دکتر محسن حدادزاده
۱۵	بهره‌های متقابل موسیقی و درام
۱۷	کاربردهای مستقیم و غیرمستقیم سیقی
۲۰	فرایند خلق اثر
۲۵	عناصر و ابزار هنری در موسیقی و درام
۲۵	۱. ملودی و دال
۲۸	افرنش
۲۹	ساختار ملودی و دال
۳۰	۲. برجستگی، تعادل و پیوستگی
۳۴	۳. ریتم
۳۵	۴. تنالیت و مدالیت
۳۷	۵. دینامیسم
۳۹	۶. رنگ
۴۳	۷. آرتیکولاسیون
۴۵	۸. نقشمندی (فونکسیون)
۵۰	ساختمان درونی
۵۸	ساختمان کلی
۴۷	ساختمان هنری
۵۱	طرح تماتیک
۵۳	نتیجه‌گیری
۵۵	کتابنامه

۵۷	فصل دوم / موسیقی در سینما
۵۷	فرم و سازگویی در موسیقی فیلم
۸۳	کتابنامه
۸۵	فصل سوم / دکتر محمد رضا آذوقه
۸۵	موسیقی فیلم در سینمای مصر: آوازاها و رقص های عربی، هارمونی، و سازبندی غربی
۹۷	ویژگی های ساختاری موسیقی در سینمای مصر
۱۰۶	مطالعه موسیقی فیلم در پس زمینه اجتماعی مصر
۱۰۶	نقش موسیقی در زندگی روزمره
۱۰۸	آواز و موسیقی از عوامل تضمین کننده گیشه
۱۱۲	علل گرایش تماشاگران عرب به فیلم های موزیکال
۱۱۴	موسیقی و زبان
۱۲۰	موسیقی عواطف
۱۲۳	مقتضیات زمان
۱۳۲	موسیقی و ساختار فیلم
۱۳۸	نتیجه گیری
۱۴۵	پیوست: چهل فیلم برجسته تاریخ سینمای مصر
۱۴۹	کتابنامه

۱۵۲	بررسی تطبیقی موسیقی فیلم‌های مذهبی اسلامی و مسیحی: مطالعه موردی فیلم‌های محمد رسول‌الله و مصائب مسیح
۱۵۵	مقدمه
۱۵۷	مبانی نظری
۱۵۷	موسیقی فیلم
۱۵۹	بازنمایی در موسیقی فیلم
۱۵۹	بازنمایی در موسیقی
۱۶۴	موسیقی فیلم محمد رسول‌الله
۱۷۲	نتیجه‌گیری
۱۷۴	کتابنامه

مقدمه

کتاب حاضر مجموعه‌ای است که، ضمن بررسی بنیان‌های نظری و عملی موسیقی فیلم، نیم‌نگاهی به جایگاه موسیقی فیلم در حوزه سینمای کشورهای اسلامی می‌اندازد. به کارگیری طیف متنوع موضوعات، از بررسی جنبه‌های کاملاً نظری موسیقی فیلم گرفته تا وقایع‌نگاری موسیقی در سینمای عرب و تجزیه و تحلیل موردی موسیقی فیلم‌های مذهبی به شکل تطبیقی، امکان واکاوی چندسویه این بحث را از منظرهای کاملاً بدیع و متنوع فراهم می‌سازد.

در کشور ما، منابع محدودی در زمینه موسیقی فیلم منتشر شده است که بخش اعظم آن‌ها به صورت ترجمه مستقیم یا غیرمستقیم آرای نویسندگان غربی است. این طرح پژوهشی بر آن است تا زوایای جدیدی از جایگاه موسیقی در سینمای غیرغربی را ارائه نماید و برای دستیابی به این مهم، موضوع را از زاویه نگاه هنرمند شرقی به مخاطبان عرضه می‌دارد. با همه این اوصاف، شاید همه جنبه‌های موسیقی فیلم

در حوزه بسیار گسترده و متکثر اسلامی در کتاب حاضر پوشش داده نشده باشد. در خلال اجرای این پروژه، محدودیت‌های بسیاری مانع از آن شد که گستره کار به حد مطلوب برسد. مهم‌ترین این موانع، در مرحله نخست، کمبود پژوهشگر متخصص در حوزه موسیقی فیلم به صورت عام و در حوزه سینمای کشورهای اسلامی به صورت خاص است. به گونه‌ای که شمار آن‌ها، در کل کشور، به تعداد انگشتان یک دست نیز نمی‌رسید. محدود بودن منابع نوشته‌شده در این حوزه نیز از موانع موجود بر سر راه این پژوهش بود. در زمینه موسیقی فیلم، در کشورهای اسلامی، تقریباً هیچ منبع مستقلی به زبان‌های عربی، انگلیسی، و فرانسوی وجود ندارد. در این زمینه، صرفاً مطالعات بسیار محدودی در حاشیه کتاب‌های عمومی سینمایی، در کشورهای عربی، و تعداد اندکی پایان‌نامه تحصیلی، که آن‌ها نیز به موضوعات دیگر سینمایی مانند گونه‌های سینمایی، فرهنگ و سینما، مطالعات سیاسی سینما، و... می‌پردازد، یافت می‌شود؛ به گونه‌ای که کتاب حاضر می‌تواند برای پژوهشگران سایر زبان‌ها نیز به منزله اولین مطالعه مستقل موسیقی فیلم در حوزه کشورهای اسلامی مبنا قرار گیرد.

در سینمای جهان اسلام، که در آن جمعیت مردم عرب‌زبان از سایر ملل مسلمان بیشتر است، می‌توان انتظار داشت که فیلم‌های تهیه‌شده به زبان عربی بیشترین مخاطب را جذب نمایند. از بین کشورهای که تولیدات سینمایی‌شان به زبان عربی است، کشور مصر قدیمی‌ترین و پرونق‌ترین سینما را دارد. توسعه سینمای مصر، در قرن بیستم، به حدی بود که آن را در کنار کشورهایی مانند هند، مکزیک، و برزیل قرار داد. از این جهت، در بخش‌هایی از این کتاب، که به صورت خاص به سینمای جهان اسلام پرداخته شده است، سینمای مصر به منزله اصلی‌ترین سینما

در جهان عرب مبنا قرار گرفته است.

در دو فصل آغازین این کتاب، مقالاتی ارائه شده که پایه‌های نظری کاربرد موسیقی در سینما را موشکافی می‌کند. فصل اول، با عنوان «بهره‌های متقابل موسیقی و درام»، به تجزیه و تحلیل ساختاری موسیقی و درام می‌پردازد. این تجزیه و تحلیل نشان می‌دهد که چگونه عناصر سازنده موسیقی و درام قابلیت توصیف مشترک می‌یابند و افراد چگونه می‌توانند از این راه‌گذر به یک همانی ساختاری در مطالعه این دو دست یابند. فصل دوم نیز به بررسی راهکارهایی در زمینه موسیقی متن فیلم می‌پردازد. در این فصل، بیشتر بر دو حوزه تخصصی فرم و سازگزینی تأکید می‌شود.

فصل سوم، که مفصل‌ترین بخش کتاب است، به بررسی جایگاه موسیقی در سینمای مصر می‌پردازد. در این فصل، تاریخ سینمای مصر و جایگاه موسیقی، در اولین فیلم‌های عربی، بررسی و مباحث مربوط به تغییر و تحولات انواع موسیقی، که در این سینما به بهره‌برداری رسیده، بررسی می‌شود. یکی از قسمت‌های مهم این فصل مطالعه موسیقی فیلم در پس‌زمینه اجتماعی مصر است. در ابتدای این قسمت، نقش موسیقی در زندگی روزمره جوانان عرب مورد مطالعه قرار می‌گیرد. این مطالعه روشن می‌سازد که چرا موسیقی در فیلم‌های عربی از چنین جایگاه والایی برخوردار است و اینکه موسیقی در فیلم‌های عربی چه نقشی در میزان فروش دارد. در ادامه این بخش، علل اجتماعی رویکرد موسیق‌محور مخاطبان عرب به فیلم‌های موزیکال ارزیابی می‌شود. در بخش دیگری از این قسمت، موضوع موسیقی و زبان مورد مطالعه قرار می‌گیرد. ارتباط تنگاتنگ بین موسیقی و کلام، ریشه‌ای سنتی در فرهنگ عرب دارد. بیان همراه با کلام موسیقی، در بسیاری از گونه‌های موسیقی عامه‌پسند، از

دیرباز وجود داشته و طی قرن‌های متمادی در همه مناطق عرب‌زبان گسترش یافته و به عنصری اساسی در موسیقی تبدیل شده است.

موسیقی عواطف عنوان بخش دیگری از بررسی موسیقی فیلم در این زمینه اجتماعی مصر است. سینمای مصر ترجیح می‌دهد که بیشتر به رانگیختگی احساسات بپردازد تا به واقعیات. در بسیاری از موسیقی فیلم‌های اولیه اجرای آوازی، به طور مستقیم، با احساسات درونی و شرایط بیرونی نقش اول ارتباط داشته است. خصوصیت عاطفی و احساسی موسیقی باعث شد که موسیقی در نمایش‌های ملودرام به عنصری غالب تبدیل شود. بخش بعدی این قسمت به موضوع مقتضیات زمان و تغییرپذیری سینمای مصر و تبعیت موسیقی از آن در مقابل اتفاقات می‌پردازد. در تاریخ سینمای مصر، ارتباط تنگاتنگی که میان موسیقی و سینمای ملودرام وجود داشت با گذر زمان کمرنگ شده و تمایل به سمت سینمای کمدی به شیوه فیلم‌های آمریکایی بیشتر می‌شود. اقبال یک فیلم تفننی به این شکل از فرمول ساده‌ای به دست می‌آید: یک نمایش کمدی با مضمون عاشقانه به همراه رقص و آواز. در اواخر دوره ناصری، ژانرهای دیگر، مانند فیلم‌های پدسی و اجتماعی، نیز به موضوع فیلم‌های موزیکال اضافه شد. در همین زمان، فیلم‌های موزیکال فرم موسیقی کلاسیک عرب را تغییر داد. موسیقی‌های باپ با سرعت و ریتم مهیج به طرز فزاینده‌ای جایگزین فرم‌های اولیه شدند. تمایل به سرعت به دیگر گونه‌های موسیقی مصر نیز سرایت کرد. بخش پایانی این فصل موسیقی و ساختار فیلم را با ارائه یک نمونه عملی، ساخته آسیه جبار، کارگردان الجزایری الاصل، مورد کاوش قرار می‌دهد.

فصل چهارم این کتاب ارائه یک مطالعه تطبیقی در زمینه بررسی موسیقی فیلم‌های مذهبی اسلامی و مسیحی است. این بررسی از طریق

مطالعه موردی فیلم‌های محمد رسول‌الله و مصائب مسیح صورت گرفته است. نتایج این بررسی تطبیقی نشان می‌دهد که بازنمایی در موسیقی فیلم‌های اسلامی (در اینجا فیلم محمد رسول‌الله) در جهت نشان دادن امر قدسی غیر ملموس و مبتنی بر تفکر دینی اسلام صورت گرفته، در حالی که بازنمایی در موسیقی فیلم‌های مسیحی اساساً جسمانی، مادی، و به دنبال تجلی وضوحیت‌های ملموس و نمایشی شخصیت‌های اصلی فیلم، یعنی حضرت مسیح (ع)، هستند. از سویی، موسیقی فیلم محمد رسول‌الله در مقایسه با فیلم مصائب مسیح چندوجهی و در برخی موارد مشابه فواصل موسیقی بر این است. اما موسیقی فیلم مصائب مسیح بیشتر بر اساس ملودی‌های موسیقی کلیسایی، رمانتیک، و نمایشی غربی است. اگرچه موضوعات قابل طرح در حوزه موسیقی فیلم به طور اعم و بررسی این هنر در سینمای کشورهای اسلامی به طور اخص شامل موضوعات بسیار متنوع و متکثری است که چندین مجلد را برای بررسی همه‌جانبه می‌طلبد، محدود بودن منابع مکتوب از یک سو و ناکافی بودن سرمایه‌گذاری‌ها از سوی دیگر باعث گردید همه موضوعات مورد نظر در این اثر تحقیقی نگنجد. به واقع، مجموعه‌بندی‌های نظری و عملی موسیقی فیلم می‌تواند مقدمه‌ای باشد برای دستیابی به دنیای ژرف موسیقی فیلم در حوزه سینمای کشورهای اسلامی. چه در این زمینه هیچ منبع مستقلی، حتی به دیگر زبان‌های زنده دنیا مانند عربی، انگلیسی و فرانسه، نیز نگاشته نشده است.

دکتر محمدرضا آزاد